

**И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИ**

КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ

Д 13. 23. 662 диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда
УДК 821. 512. 154:37. 013(043. 3)

КОЙЛУБАЕВА БУРУЛЧА КОЖОНОВНА

**КЫРГЫЗДАРДЫН САЛТТЫК БААЛУУЛУКТАРЫ АРКЫЛУУ
ЖОЖ СТУДЕНТТЕРИНИН ГЕНДЕРДИК-РОЛДУК
МАДАНИЯТЫН ӨНҮКТҮРҮҮ**

13. 00. 01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы

Педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук
даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын

АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек – 2023

Диссертациялык иш Ош мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчи:

Алимбеков Акматали Алимбекович

педагогика илимдеринин доктору, профессор,
Кыргыз-Түрк “Манас” университетинин
педагогика кафедрасынын башчысы

Расмий оппоненттер:

Мамытов Абакир Мамытович

педагогика илимдеринин доктору, профессор,
Кыргыз билим берүү академиясынын
технология, искусство жана ден соолук
маданияты лабораториясынын башкы илимий
кызматкери

Абдыракунова Жылдыз Абдыракуновна

педагогика илимдеринин кандидаты, доценттин
м.а., К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик
университетинин башталгыч жана мектепке
чейинки билим берүүнүн теориясы жана
методикасы кафедрасынын башчысы.

Жетектөөчү мекеме:

Б. Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик
университетинин педагогика жана психология
кафедрасы (720900, Жалал-Абад ш., Ленин
көчөсү, 57).

Диссертациялык иш 2023-жылдын 27-октябрында саат 16. 00до И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштурулган Д 13. 23. 662 диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот. Дареги: 720026, Бишкек шаары, И. Раззаков көчөсү, 51.

Диссертацияны коргоонун онлайн трансляциясынын идентификациялык коду: <https://vc.vak.kg/b/132-iro-djs-est>.

Диссертациялык иш менен И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин Илимий китепканасынан (дареги: 720026, Бишкек шаары, И. Раззаков көчөсү, 51) жана Кыргыз билим берүү академиясынын (дареги: 720026, Бишкек шаары, Эркиндик бульвары, 25) китепканасынан жана диссертациялык кеңештин сайтынан таанышууга болот (www.arabaev.kg).

Автореферат 2023-жылдын 26-сентябрында таркатылды.

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы,

педагогика илимдеринин кандидаты, доцент **Абдыкапарова А. О.**

ИЗИЛДӨӨНҮН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Мезгилдүү басма сөздөрдө, социологиялык иликтөөлөрдө такай белгиленип келе жаткандай, азыркы кыргыз коомунда жубайлар арасында көп кылымдык сыноолордон өткөн салттуу дөөлөттөргө, бакубат нормаларга негизделген гендердик-ролдук функциялар барган сайын бошондоп үй-бүлөлүк турмушка карата жеңил-желпи мамиле жасоо илдеттери тамыр жая баштады. Булардын баары кыргыз коомунда гендердик тең укуктуулуктун бузулушуна – басмырлоо, жек көрүү, ошондой эле адамдын жыныстык таандыгына байланыштуу укуктарын чектөө жана артыкчылык берүү маанисиндеги жүрүм-турумдарды пайда кылып жубайлардын ажырашуусуна алып келүүдө. Жарандык абалдын актыларын каттоо департаментинин маалыматы боюнча, Кыргызстанда 2021-жылы салыштырмалуу үй-бүлө очогу бузулгандардын саны 12 пайызга өсүп кеткен. Арийне, мамлекет түзүлгөн кырдаалдан чыгуу боюнча адекваттуу иш-аракеттерди жасоодо. Алсак, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын соңку редакциясында (2021) үй-бүлөнүн жоопкерчилиги кыйла күчөтүлгөн. Ар кайсы жылдары “Эркектер менен аялдар үчүн бирдей укуктар менен бирдей мүмкүнчүлүктөрдүн мамлекеттик кепилдиктери жөнүндө” [2011] мыйзамдар жана ошондой эле “Кыргыз Республикасынын 2020-жылга чейин гендердик теңчиликке жетишүү боюнча улуттук стратегиясы” (2012) кабыл алынган. Кыргызстанда жогоркудай күчтүү мыйзамдык база, мамлекеттик программалар болгону менен алар жаштарды үй-бүлөлүк турмушка, гендердик-ролдук маданиятка тарбиялоо багытындагы салттык баалуулуктар менен туташ биримдикте каралбагандыктан, айтыларлык натыйжа алып келбей жаткандыгын турмуш ырастоодо.

Анализдин натыйжалары азыркы илимде бул маселелерге теориялык-методологиялык өбөлгө болуучу ресурстар бар экендигин көрсөттү. Гендер жана гендердик-ролдук маданияттын табияты Дж. Лорбер (1994), Э. Гидденс (1984), Бербер П., Лукман Т. (1995), И. Клецина (2017), С. Бем (2004), О. К. Здравомыслова, И. С. Кон, А. Кирилина (2002) сыяктуу окумуштуулардын эмгектеринде изилденген. Кыргыз педагогикасында балдарды үй-бүлөлүк турмушка даярдоодо жана гендердик-ролдук маданияттын айрым этномаданий аспектерине байланыштуу А. Алимбеков (1996), А. Акматалиев (2000), Н. А. Асипова (2004), С. М. Абрамзон (1999), К. А. Бектурганова (2006), Б. Апышев (2003), Ж. Бешимов (1975), А. Э. Измайлов (1991), С. Иптаров (2012), Ж. Карасартова (2014), Эргешали кызы Актилек (2018) Р. Умаровалардын (2021) эмгектери бар. Жогорку окуу жайлардын студенттерин үй-бүлөлүк турмушка гендердик-ролдук функцияларын аткарууга даярдоо маселелери С. С. Лузан (2006), В. В. Дудукалов (2002), М. А. Толстых (2006), Н. А. Сухорукова (2013), И. И. Лысова (2009), И. С. Клецинанын (2004), Е. С. Сахарчуктун (2006), М. В. Бояркинанын (2007), Ш. И. Булуеванын (2011) эмгектеринде изилденген. Алардын арасынан

биздин изилдөөбүзгө эң жакыны Ш. И. Булуеванын – “*Формирование полоролевого поведения студентов на основе вайнахской народной культуры и семейных традиций*” аттуу диссертациялык изилдөөсү. Тилекке каршы, Кыргызстанда ЖОЖ студенттеринин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн теориялык жана методикалык маселелери колго алынган эмес. Азыркы студенттердин үй-бүлө, жубайлардын функционалдык ролу, милдеттери, өз ара социалдык-педагогикалык ролу тууралуу түшүнүктөрү көбүнесе өздөрүнүн субъективдүү көз караштары менен тажрыйбаларына негизделип келет.

Изилденип жаткан көйгөй боюнча илимий-педагогикалык адабияттарга жана социалдык-педагогикалык тажрыйбаларга жүргүзүлгөн анализ студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү ишинде төмөнкүдөй **карама-каршылыктар** бар экендигин ачыкка чыгарды:

- бакубат үй-бүлө курууга карата коомдук талаптардын өсүшү менен жаштарды үй-бүлө куруу гендердик-ролдук функцияларды аткарууга даярдоо маселесинин институционалдык деңгээлде колго алынбай келе жаткандыгынын ортосунда;

- ЖОЖдордо студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү үй- бүлөлүк турмушка даярдоо талаптарынын курчтугу менен ал талаптарды канааттандырууга багытталган системалуу педагогикалык иш-чаралардын аздыгы, жетишсиздигинин ортосунда;

- ЖОЖдордо студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү үй-бүлөлүк турмушка атайын даярдоонун аңдалышы менен аны ырааттуу ишке ашыруу багытындагы илимий-методикалык билимдердин жетишсиздиги, таңкыстыгынын ортосунда.

Жогоруда белгиленген илим менен практикадагы ажырым бизге изилдөөнүн көйгөйүн “*Кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу ЖОЖ студенттеринин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары кандай болушу мүмкүн*”? -деп айкындоого негиз болду.

Белгиленген көйгөй “**Кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу ЖОЖ студенттеринин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү**” – аттуу темада илимий изилдөө жүргүзүүгө түрткү берди.

Диссертациянын темасынын артыкчылыктуу илимий багыттары, ири илимий программалар (долбоорлор), билим берүү жана илим мекемелери жүргүзгөн негизги изилдөө иштери менен байланышы. Изилдөөнүн темасы Ош мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасынын илимий-изилдөө иштеринин тематикалык планында каралган.

Изилдөөнүн максаты: кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу ЖОЖ студенттеринин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн моделин теориялык жактан негиздөө, натыйжалуулугун эксперимент аркылуу текшерүү жана практикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. Кыргыздын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн теориялык өбөлгөлөрүн, түптүү түшүнүктөрүн ачып көрсөтүү, тактоо.

2. Кыргыздын салттык баалуулуктарына негизделген гендердик-ролдук маданияттын мазмунун, негизги мүнөздөмөлөрүн айкындоо.

3. ЖОЖдордо студенттердин кыргыздын салттык баалуулуктарына негизделген гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү багытында айкындалган педагогикалык шарттардын кайтарымдуулугун эксперимент аркылуу текшерүү, практикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Изилдөөдөн алынган жыйынтыктардын илимий жаңылыгы.

Студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү боюнча теориялык көз караштардын эволюциясы, түптүү түшүнүктөрү дисциплиналар аралык алкакта ачылып көрсөтүлдү; Кыргыздын салттык баалуулуктарына негизделген гендердик-ролдук маданияттын мазмуну, негизги мүнөздөмөлөрү айкындалды; ЖОЖдордо студенттердин кыргыздын салттык баалуулуктарына негизделген гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн модели жана педагогикалык шарттары айкындалып алардын эффективдүүлүгү эксперимент аркылуу текшерилип практикалык сунуштар иштелип чыкты.

Алынган жыйынтыктардын практикалык мааниси. ЖОЖдордо студенттердин кыргыздын салттык баалуулуктарына негизделген гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн моделин ишке киргизүүнүн методикасы иштелип чыккандыгы; “Кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү” факультативдик курсунун окуу-методикалык комплекси түзүлүп ишке киргизилгендиги; түрдүү гуманитардык дисциплиналардын алкагында студенттердин кыргыздын салттык баалуулуктарына негизделген гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү боюнча методикалык кеңештер, сунуштар иштелип чыккандыгы менен аныкталат.

Диссертациянын коргоого коюлуучу негизги жоболору:

1. ЖОЖдордо студенттердин кыргыздын салттык баалуулуктарына негизделген гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн теориялык негиздери.

2. Студенттердин кыргыздын салттык баалуулуктарына негизделген гендердик-ролдук маданиятынын мазмунун, критериалдык мүнөздөмөлөрү.

3. ЖОЖдордо студенттердин кыргыздын салттык баалуулуктарына негизделген гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн модели, педагогикалык шарттары жана аларды ишке киргизүү боюнча эксперименталдык-тажрыйба иштеринин натыйжалары.

Издөнүүчүнүн жекече салымы. Диссертациядагы эмпирикалык жана илимий эксперименталдык изилдөөлөрдүн натыйжалары, коргоого сунушталган жоболор изденүүчү тарабынан жеке иштелип чыккан.

Изилдөөнүн жыйынтыктарынын апробацияланышы. Жүргүзүлгөн изилдөөнүн негизги жыйынтыктары Ош мамлекеттик университетинин Окумуштуулар кеңешинде, «Педагогика» кафедрасынын жыйындарында, облустук, аймактык, республикалык илимий-практикалык конференцияларда, илимий-усулдук семинарларда угулду жана талкууланды. Диссертант изилдөөнүн жыйынтыктары боюнча мугалимдердин билимин өркүндөтүү курстарында, усулдук секцияларда лекцияларды окуп, тренингдерди өткөргөн. Изилдөөнүн негизинде «Кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү» факультативдик курсу иштелип чыгып, пайдаланууга сунушталды.

Изилдөөнүн жыйынтыктарынын жарыяланышы. Изилдөөнүн багыты боюнча 12 илимий макала, анын ичинен эки макала чет өлкөлүк басылмаларда чыгарылган.

Диссертациянын көлөмү жана түзүмү. Диссертациялык иш кириш сөздөн, үч баптан, жалпы корутундудан, адабияттардын тизмесинен жана тиркемеден турат. Диссертациялык иштин толук көлөмү – 174 бет. Ал өзүнө 5 таблицаны, 4 сүрөттү камтыйт. Пайдаланылган булактардын саны – 201.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө изилдөөнүн актуалдуулугу, максаты жана милдеттери, илимий жаңылыгы, практикалык мааниси, коргоого сунушталган жоболор, аткарылган ишке изденүүчүнүн кошкон жеке салымы жана анын ишинин басылмаларда жарыяланышы, диссертациялык иштин түзүлүшү, көлөмү көрсөтүлгөн. Биринчи бап **“ЖОЖдордо кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттерин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн теориялык негиздери”** деп аталып, анда түрдүү булактардын негизинде изилдөөнүн базалык түшүнүктөрү дисциплиналык алкакта талдоого алынды жана жаш муундарды гендердик-ролдук маданиятка тарбиялоо багытындагы кыргыз элинин салттык педагогикалык баалуулуктары ачылып көрсөтүлдү. Изилдөөнүн базалык түшүнүктөрүнүн анализи бөлүмүндө (концептуалдык алкак) – чет элдик жана ата мекендик дисциплиналар аралык илимий адабияттардын негизинде студенттеринин гендердик-ролдук маданиятынын негизин түзгөн «салттык баалуулуктар», «гендердик-ролдук маданият», «гендердик норма», «гендердик-ролдук социалдаштыруу», сыяктуу түшүнүктөр талдоого алынып такталды.

Көп кырдуу дисциплиналар аралык илимий булактарга (Г. Н. Волков, Э. Дюркгейм, М. Вебер, М. Руднев) таянуу менен *салттык баалуулуктар* дегенде өзүнүн турмуштук күчүн жана баалуулугун далилдеген коомдук түзүлүштүн, маданий нормалардын, жүрүм-турум үлгүлөрүнүн системасын түшүнөбүз. Бул баалуулуктар коом мүчөлөрүнүн гендердик-ролдук мамилелерин башка маданияттардан идентификациялоочу алар таянууга, жетекчиликке алууга тийиш болгон салттар, нормалар, принцип жана эрежелер.

Изилдөөбүздүн өзөгүн түзгөн “гендер” түшүнүгүн алгач ирет Джон Мани (1955) түрдүү ишмердүүлүктөгү жыныстык айырмачылыкты мүнөздөө үчүн колдонгон. Э. Гидденс “гендерди” “эркек менен аялдын ортосундагы физикалык айырмачылыктар эмес, аял менен эркектин социалдык калыптанган өзгөчөлүктөрү”, “аял менен эркекке дал келген жүрүм-турумга карата болгон социалдык күтүүлөр” катары түшүндүрөт. Бара-бара илимде классикалык социалдык психологияда, социалдык антропологияда (Ш. Ортнер, Джоан Скотт, Дж. П. Лорбер, И. С. Кон, М. Мид, И. Клецин, Е. В. Иоффе, М. Дойч, Р. Краусс) адамдын жынысын андан ары гендер катары: кайраттуу эркектик, назик аялдык же андрогиндик социалдык конструкция үчүн негиз катары кызмат кылган нерсе деген концепция тараган. Демек, гендер табигый жыныстык диморфизмдин (айрымачылык) социомаданий чагылышы болуп саналат. Азыркы илимде гендер эркектер менен аялдардын күтүлгөн социалдык ролдорунун тутуму катары колдонулуп келет. Гендер термини жыныстардын ортосундагы табигый эмес, социомаданий себептерди баса белгилөөнү көздөйт. Гендер социалдаштыруунун белгилүү системасы, эмгектин бөлүштүрүлүшү, коомдо кабыл алынган маданий нормалар, ролдор жана стереотиптер аркылуу түзүлөт. Роль түшүнүгү ал тарабынан белгилүү бир статуска байланыштуу жүрүм-турумдун маданий үлгүлөрүнүн жалпы көлөмүн сүрөттөө үчүн колдонулат (Р. Линтон). Изилдөөнүн контекстинде роль түшүнүгү инсандын башка жыныстагы адамдар менен мамилесинде анын статусуна карата жүрүм-турумунан күтүүлөр системасы катары кароого болот. Булардын негизинде *кыргыздардын салттык баалуулуктарына негизделген гендердик-ролдук маданият дегенде* жубайлардын үй-бүлөлүк турмушунда, өз ара мамилесинде улут тарабынан кылым сыноолорунан өткөн социалдык нарктарга шайкеш «жакшы аял», «жакшы эркек» «эриш аркак үй-бүлө» жөнүндөгү билим, ишеним, жүрүм-турум катары калыптанышын эсептейбиз.

Жаштарды гендердик-ролдук маданиятка тарбиялоонун теориялык негиздери М. А. Арутюнян, О. К. Здравомыслова, И. С. Кон, О. В. Митина, В. Ф. Петренко, Н. К. Радина сыяктуу окумуштуулардын эмгектеринде каралган. Жогорку окуу жайлардын студенттерин үй-бүлөлүк турмушка гендердик-ролдук функцияларын аткарууга даярдоо маселелери С. А. Анищенко, Ж. Б. Багичева, М. В. Бояркина, Ш. И. Булуева, П. А. Решетов, И. С. Клецина, Л. В. Штылева, Л. П. Шустова, С. В. Рожковалардын эмгектеринде изилденген. Кыргызстандык изилдөөчүлөр А. Алимбеков А. Э. Измайлов, С. Иптаров, К. Кыдыралиев, Т. Ормоновдун эмгектеринде аял жана эркектерге таандык социалдык, инсандык идеалдар тууралуу сөз болсо Ф. Баитова, Ж. Карасартова, Р. Умарова, Эргешали кызы Актилек сыяктуу ж. б. авторлордун эмгектеринде гендердик тарбиялоого байланыштуу айрым элдик тажрыйбалар тууралуу фрагментардык маалыматтар берилет. Илимий адабияттар анализи кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу ЖОЖ студенттеринин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү маселеси атайын изилдөөнүн предмети катары карала электигин көрсөттү.

Изилдөөнүн экинчи милдетине байланыштуу эмпирикалык материалдар кыргыздардын салттуу маданиятында гендердик баалуулуктар үй-бүлө институту аркылуу мурасталып кайра жаралып, өнүгүп олтургандыгын көрсөттү. Кыргыз тилинде аял, эркек ортосундагы гендердик мамилелердин карама-каршы полюстагы чектерине байланыштуу “*Эркекче болуптур*”, “*Аялдын колунан жасалгандай*” – деген сөздөр кездешет. Кыргыздар “*Кыздын кыздай, кыштын кыштай болгону жакшы*” – дешип ар бир баланын өз жынысындагы калыпка салынып калган сапаттарга ээ болушун талап эткен. Буга байланыштуу салттык норманы сактоонун катаалдыгын ойчул даанышман Калыгул “*Эркек үндүү аялдын уяты жок, катын үндүү эркектин кубаты жок*” – деп кескин жана таасирлүү туюндурган. Кыргыздардын түшүнүгүндө табиятта бардык нерсе жуп болуп бири-бирисиз жашоо кечире албайт. Биздин пикирибизде, жубай сөзүнүн башатындагы “жуп”, “шерик” сөздөрү бири-бирине тең укуктуу эки жыныстуу адамдын жашоо формасын билдирет. Жубайлык түшүнүгүндө “*Аял жакшы эр жакшы, увазир жакшы хан жакшы*” деп гендердик мамилелерде өз ара ымала бири-бирин толуктоо аркылуу гана гармония жаралаарына басым жасалып башкача айтканда үй-бүлө өз ара бири-бирин толуктаган жубайлар союзу катары кабылданган. Муну “*Эки бакыр, бир тукур*” - деген макал туура туюнтуп турат. Анын түпкүрүндө эки жаш баш кошсо мейли, алар экөө тең жарды болсо да бири-бирин сүйөп, таяп олтуруп, очор-бачар болуп толук кадыресе үй-бүлөлөрдүн катарына кошулуп кетет деген тилек жатат. Салттык мал чарбачылык эмгек кыргыздарда аял менен эркектин гендердик ролдорунун тең салмактуулугунун сакталышынын объективдүү себептеринин бири болгон. Гендердик-ролдук маданияттын алкагынан алып караганда, үй-бүлөлүк турмуштун бакубатчылыгы аялдардан көбүрөөк көз каранды болооруна ынанышып, өзгөчө артыкчылык беришкендиги мифтерде, “Коркут ата китебинде”, элдик эпостордо катталып калган. Кыргыз коомунда эркек адам үйлөнгөндө аялдын, үй-бүлөлүк жоопкерчиликтин таасири менен оң багытта олуттуу өзгөрөт деген түшүнүк жашайт. А. Алимбеков, Р. Умарованын изилдөөлөрүнө жана өздүк табылгаларыбызга таянуу менен аял затынын “*Үйдүн куту, акыреттик жар*”, “*Сырткы ажар менен жан дүйнө аруулугунун шайкештиги*”, “*Айлакер акылман, тил билгилик*”, “*Кайын журтунун улуу кичүүлөрүнө ызаатчыл, сыйчыл насил*”, “*Тууган аралык биримдиктин данакери*”, “*Кең пейилдик, колу ачыктык*”, “*Жайыл дасторкон, меймандостук*”, “*Мээрман энелик, табигый тарбиячылык*”, “*Мээнеткечтик, чебер уздук*” сыяктуу туюнтмаларга негизделген критерийлерин бөлүп көрсөттүк.

Аял менен эркектин гендердик ролдук функцияларынын негизгиси **тукум улоо** болгон. Кыргыз элинде баласыз үй-бүлө, үй-бүлө деп эсептелген эмес. Бирок, ак никеден балалуу болуу аял-эркек үчүн эң башкы талап катары коом көзөмөлүндө болгон. Мээнеткечтик, эмгекке эптүүлүк, сындуулук аял менен эркектин өз ара жубайлык, үй-бүлөлүк турмушунун бакубаттыгынын негизги шарты болгон. Кыз-келиндердин аял затынын

гендердик-ролдук талаптарга шайкеш келиши “Кылган эткени кандай экен?” деген сыяктуу суроолор аркылуу чечмеленсе, эр жигиттер менен үй-бүлө башчыларын сыпаттоодо алардын ар түрдүү өнөргө маштыгы, турмуш тиричилик, чарбачылыкта көздүүлүгүнө, мээнеткечтигине артыкчылык берилет. **Ата-энелик ролдук педагогикалык функция.** Ата-энелер бала тарбиясынын эң жооптуу субъекттери болгон. Бул салттык жобо “Ата көргөн ок жонот, эне көргөн тон бычат” деген макал жана “Коркут ата китебиндеги” “Кыз энеден үйрөнбөй өнүгө албас, уул атадан үйрөнбөй сапар чекпес” – деген аңгеме идеясы аркылуу ырасталат.

Жубайлардын бир сөздүүлүгү, ынтымак ырашкерликти бекемдөөдөгү ролу. Жубайлар баш кошкондо ырыс кешиктүү бакубат болсун деп бата беришип “Ырыс алды - ынтымак” экендигин эстеп жүрүүнү осуятташкан. Ошондуктан, бир түндүк алдында жашашкан жубайлар бири-бирине үстөмдүк кылбай бардык маселеде кеңешип бүтүм чыгарышкан. Буга байланыштуу эркектерге карата айтылган “Кабыргаң менен кеңеш” деген накыл кеп маанилүү бир маселени чечүүдө аялыңын пикирин урматтап, аны менен бирдикте чечим чыгар деген элдик эреже талапты туйгузат. Улуулар татыктуу өмүр сүрүп, үй-бүлө катары жашап кетүүнүн негизги мыйзамы өз ара түшүнүү, ынтымакта жашоо ынтымагы жок үй-бүлөнүн баары дээрлик жетишпеген турмушта күн кечирет - деп нускашкан. Кыргыз макалында “Алганың сулуу болгон соң, аркырап беттен алган соң сулуулугу не пайда” - деп белгиленгендей чырдуу аялдар коомдун терс пикирин жараткан. Ошондой эле орой эркектерди “Чогоол”, “Кызыл камчы” дешип кайын журту гана эмес, жакындары да жактырышкан эмес.

Изилдөөнүн контекстинде элдик педагогикадагы балдарды гендердик ролдук маданиятка тарбиялоо тажрыйбалары да учкай талдоого алынды.

Гендердик өзгөчөлүктөрдү эске алуу төрөлүп торолуу күндөрүнөн баштап эске алынып балдар менен кыз балдардын айырмачылыгы бешиктин жасалгасынан гана эмес, бешик ырларынын мазмунунан да айырмаланып турган. Балдар үчүн жасалган оюнчуктар, балдар оюндарынын сюжеттери да аларды гендердик-ролдук функцияларга даярдоо айырмачылыктарын эске алуу менен кылдат иштелип чыккан. Социалдашуу процессинде кыздарды энелер, уул балдарды аталар өз нускасына салып, гендердик салттык гендердик нормаларга ылайык өнүктүрүүнү колго алышкан. Борбордук Азиянын түрк тилдүү элдери сыяктуу кыргыздарда “Карын куда”, “Бел куда”, “Бешик куда” – деген салттык кудалашуу түрлөрүнүн болушу – балдардын гендердик ролу үчүн камкордуктарынын күбөсү. Балдар эс тарта башагандан бул келишим, шарттар эсине салынып алардын гендердик-ролдук функциялары тууралуу түшүнүктөрүн түптөп келген.

Кыргыз эл педагогикасында уул-балдар менен кыз-балдарды гендердик социалдаштыруунун төмөнкүдөй этаптарын белгилөөгө болот: ата-энелердин, чоңдордун жүрүм-турумуна баам салуу, тууроо, имитациялоо; өспүрүм курактан баштап ар кандай социалдык институттарга мүнөздүү болгон баалуулуктарды, нормаларды, эрежелерди кабыл алуу же четке кагуу

аркылуу өзүнүн гендердик ролдорун ырастоо, бекемдөө; ата-энелердин жана чоңдордун «чыныгы эркек» (токтоо, эрктүү, өзүнө ишенген, катаал, өжөр) же «чыныгы кыз» (жумшак, көз каранды, сезимтал, сөзгө тетик) болууга багытталган таалим-тарбиясы.

“Изилдөөнүн материалдары жана методдору” деп аталган экинчи бапта изилдөөнүн модели, изилдөө объектиси, предмети, маалымат чогултуу каражаттары жана методдору, аларды өнүктүрүү, эксперименталдык тажрыйба иштерин уюштуруу, өткөрүү жана натыйжаларын талдоо өзгөчөлүктөрү тууралуу маалымат берилди.

Изилдөөнүн объектиси – ЖОЖдордун студенттеринин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү процесси.

Изилдөөнүн предмети – кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу ЖОЖ студенттеринин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары.

Бул изилдөөдө кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу ЖОЖ студенттеринин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн моделин иштеп чыгуу жана алардын натыйжалуулугун эксперимент аркылуу текшерүүгө багытталгандыктан сапаттык жана сандык изилдөө методдору өз ара айкалышта колдонулду. Сапаттык изилдөө методдоруна таянуу бизге илимий маалымат жыйноо үчүн студенттер чөйрөсүнө тикеден-тике аралашып алар менен тыгыз карым-катышта болуп аңгемелешүү, интервью, байкоо, эмпатиялык түшүнүү методдорун колдонуу аркылуу алардын реалдуу жүрүм-турумдары жөнүндө илимий маалыматтарды топтоого мүмкүнчүлүк берди. Сандык изилдөө методдоруна таянуу менен изилдөөбүздө студенттердин гендердик-ролдук маданиятынын өнүгүшү, өзгөрүшүнө байланыштуу анкета жана башка методдор менен алынган маалыматтар статистикалык ыкмалар аркылуу пайыздык катыштары чыгарылды.

Диссертациялык изилдөөнүн алкагында “документ анализи” же “документ талдоо” методу жыш колдонулуп ал аркылуу изилдөөнүн фундаменталдык теориялык базасы, түптүү түшүнүктөрүнө байланыштуу мыйзамдык актылар, мамлекеттик программалар макалалар, изилдөө китептери, диссертациялар жана алардын авторефераттары, адамдар тобунун гендердик мамилесин, карым-катышын, ишмердиктерин, жүрүм-турумдарын чагылдырган элдик оозеки чыгармалар, эл акындарынын чыгармалары, элдик каада-салттар, эрежелер, ЖОЖ окутуучуларынын окуу, тарбиялык иш кагаздары, дисциплиналар боюнча типтүү жана жумушчу окуу пландары талдоого алынды. Студенттердин күндөлүк турмушта өз ара гендердик мамилеси, жүрүм-турум канчалык даражада салттык баалуулуктарга, нормаларга негизделгендигин үйрөнүүдө байкоо методун колдондук.

Биздин изилдөөбүз баштапкы абалды аныктоо, аны өзгөртүү процессин моделдештирүү жана айкындалган педагогикалык каражаттарды сыноодон өткөрүү сыяктуу логикалык этаптардан турду.

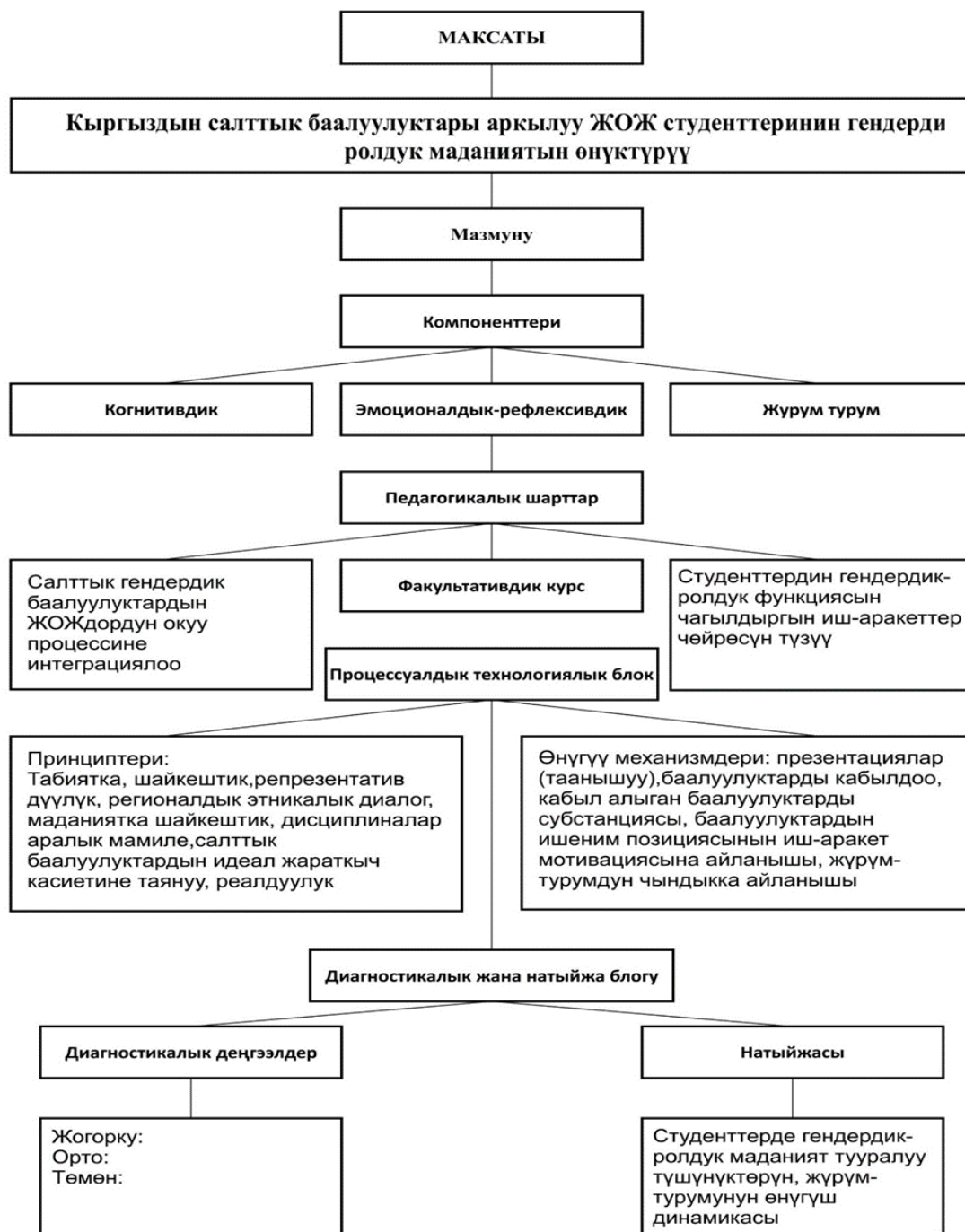
Изилдөөнүн алкагында эксперименталдык иштер фокус группаларда пилоттук сурамжылоо, констатациялык жана калыптандыруучу эксперимент сыяктуу этаптар аркылуу пландаштырылып өткөрүлдү. Фокус топтун курамы 10 адамдан болуп, алардын жарымы эркектер, жарымы аялдар болду. Фокус группа аркылуу алынган маалыматтар стенограммада чагылдырылып катталып турду. Баштапкы негизи И. С. Клецина тарабынан иштелип чыккан гендердик контексттеги “Макалдар” анкетасынын суроолору алгач студенттердин кеңири тобунда апробацияланып жооп баракчалары, натыйжаларды иштеп чыгуу жана интерпретациялоо ыкмалары изилдөөбүздүн предметине жана милдеттерине ылайык өркүндөтүлдү. Натыйжада констатациялык эксперимент этабында студенттердин гендердик-ролдук маданият тууралуу билимдерин, мамилелерин, жүрүм-турум установкаларын диагноздоо максатында 35 суроодон турган “Студенттердин гендердик-ролдук маданиятын диагноздоо анкетасын” иштеп чыктык. Негизинен бул анкетанын жыйынтыктарын баалоо шкаласында “Толук кошулам” - 5 балл, “Кошулам” - 4 балл, “Чечкинсизмин” - 3 балл, “Кошулбайм” - 2 балл, “Толук кошулбайм” – 1 балл. Шкаланын баскычтары 5 баллдык Likert түрү боюнча бааланды. Студенттер баллдардын көлөмү боюнча жогорку, ортоңку деңгээлдерге бөлүштүрүлөт.

Изилдөөнүн алкагында иштелип чыккан кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу ЖОЖ студенттеринин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн биз тарабынан айкындалган модели төмөнкүлөрдөн турат: 1) максаты; 2) субъектилердин өз ара ишмердүүлүктөрүнүн мазмуну жана өзгөчөлүктөрү; 3) аткарылуучу жумуштардын метод, форма жана каражаттары; 4) натыйжалуулугунун эффективдүүлүгү; 5) алынган натыйжа **(2.1-сүрөт)**.

Максаты – кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу ЖОЖ студенттеринин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү. *Мазмуну*: Кыргыздын салттык баалуулуктары аркылуу ЖОЖдордо студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн мазмуну. Кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятынын структуралык компоненттерин алардын улуттун нарктуу өкүлү, болочок жубай, ата-эне катары калыптанышынын мазмундук мүнөздөмөсү катары кароо керек. Изилдөө процессинде ЖОЖдордо кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятынын мазмуну когнитивдик, эмоционалдык рефлексивдик, жүрүм-турумдук сыяктуу компоненттерден жана алардын көрсөткүчтөрүнөн туура аныкталды.

Когнитивдик компонент төмөнкүдөй сапаттык көрсөткүчтөрдөн турат: өзүнүн жана башка этностордун гендердик-ролдук маданий баалуулуктарына туура баа берүүгө өбөлгө түзүүчү азыркы илимий билимдерге ээ болуусу; фольклордун түрдүү жанрларындагы «жакшы аял», «жакшы эркек» «эриш-аркак үй-бүлө» тууралуу идеалдуу баалуулуктарды ата-энелеринин жашаган чөйрөдөгү адамдардын жубайлык ролдук маданиятындагы өрнөктүү

стереотиптерди терең өздөштүрүү; өзүнүн гендердик-ролдук маданиятын салттык маданияттагы баалуулуктарга салыштырып баалай билүү. Когнитивдик компонент студенттин гендердик-ролдук маданиятка таандык жалпы адамзаттык жана улуттук баалуулуктардын, нормаларды, идеалдарды таанып-билүү тажрыйбасынын натыйжасы болуп саналат.

2.1-сүрөт. Кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу ЖОЖ студенттеринин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн модели.

Эмоционалдык рефлексивдик компонент төмөнкүдөй сапаттык көрсөткүчтөрдөн турат: өзүн улуттун гендердик маданиятын алып жүрүүчү жана улантуучу катары, улуттун өкүлү катары аңдап сезүүсү; элдин

гендердик-ролдук маданиятка таандык үрп адат, салттарына урматтоо менен мамиле кылуу жана аларды өздөштүрүү зарылдыгына бекем ишенүү; үй-бүлө куруу, жубайлык мамилелердеги ата-бабалардын нарктарын жаңы шарттарга ылайык адаптациялоо, салттык маданиятта өөн жана орунсуз деп эсептелген «эркек» жана «аялдын» ролдук үлгүлөрүнө терс мамиледе болуу, башкаларды да ага үгүттөө; «жакшы аял», «жакшы эркек» «эриш аркак үй-бүлө» субъекти катары нарктуу өзүн-өзү тарбиялоого умтулуу. *Жүрүм-турумдук компоненттин* көрсөткүчтөрү төмөнкүлөр менен мүнөздөлөт: өзүнүн жана башка жыныстагылардын гендердик-ролдук жүрүм-турумуна баа берүү жөндөмдүүлүгү; жүрүм-турумда салттык маданиятта кабыл алынган аял-эркекке таандык гендердик-ролдук нормаларды жана эрежелерди сактоого даярдыгынын практикалык тажрыйбасынын болушу; кабыл алынган моралдык талаптарды, жүрүм-турумдун нормаларын жана эрежелерин жетекчиликке алуу менен көйгөйлөрдү (кыйынчылыктарды, тоскоолдуктарды) жеңүүдө өз алдынчалыктын болушу; коомдо кабыл алынган жүрүм-турум нормаларын сактоо жөндөмдүүлүгү; өз жынысын эске алуу менен балдар жана чоңдор менен өз ара аракеттенүүнүн жолдорун тандоо жөндөмдүүлүгү. Гендердик-ролдук маданият бул баарыдан мурда студенттин жашоо турмушунда, жүрүм-турумунда салттык баалуулуктардын эреже, нормага айланышы менен аныкталат.

ЖОЖдордо кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүдө ар бир компоненттин өзүнчө орду бар, бирок алар биримдикте каралганда гана процесс натыйжалуу, эффективдүү болот.

«Изилдөөнүн натыйжалары жана аларды талдоо» деп аталган үчүнчү бапта ЖОЖдордо кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары жана ал боюнча өткөрүлгөн эксперименталдык иштердин жүрүшү, натыйжалары чагылдырылган.

Биз ЖОЖдордо кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн шарттарын иштеп чыгууда В. И. Андреевдин педагогикалык шарттар таалим-тарбия чөйрөсүн максаттуу уюштуруу үчүн тандалып алынган метод, ыкмалардын иш формаларынын өз ара байланыштагы тутуму» -деген пикирине таяндык.

Биздин изилдөөбүздүн алкагында ал – ЖОЖдордо кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн мазмунун, формаларын, методдорун, ыкмаларын тандап алуу, конструкциялоо, колдонуунун натыйжасы.

Ошондуктан изилдөөнүн алкагында кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн мазмунун ЖОЖдордун окуу процессине интеграциялоону педагогикалык шарттардын бири катары карадык. Бул максатта ЖОЖдордун окуу планындагы гуманитардык сабактардын мазмунун гендердик-ролдук

маданиятка таандык түрдүү билимдер менен толуктоо жана өркүндөтүү иштерин жүзөгө ашырдык.

Салттык баалуулуктар аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүдө ЖОЖдун Дүйнөлүк тилдер жана маданият факультетиндеги “англис тили” адистиги программасынын дисциплиналарынын ар биринин өз алдынча орду бар экендигин көрсөттү. Бирок, гендердик-ролдук маданияттын өзөктүү аспектилери дисциплиналардын мазмунунда тикеден-тике долбоорлонбой акцент коюу, багыт берүү мүнөзүндө гана берилген. Ошону менен бирдикте окуу программаларына биздин изилдөө көйгөйлөрүбүзгө байланыштуу айрым материалдарды жүктөй берүү профилдик дисциплиналардын дидактикалык максаттарын жүзөгө ашырууга кедергисин тийгизиши мүмкүн. Бул жайгдай бизге адистиктердин окуу планына “Кыргыздардын салттык баалуулуктар аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү” факультативдик курсун киргизүү зарылдыгын жаратты. Аталган курсту реализациялоо салтык баалуулуктар аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн экинчи педагогикалык шарты болуп эсептелет.

Биз изилдөөбүздө таалим-тарбия – бул «. . . инсандын өз өмүрүнүн агымы, активдүү аракети аркылуу жашоо үчүн зарыл жана жетиштүү билимдерди жана жүрүм-турумдарды, көндүмдөрдү өздөштүрүү процесси» (Андреев, 2006) – деген жобону жетекчиликке алдык.

Бул жагдай бизге ЖОЖдун турмушунун аудиториядан тышкаркы ишмердүүлүк контекстинде эркектер менен аялдардын ролу, орду жана максаты жөнүндө маданий идеяларга шайкеш келген нормаларды, жүрүм-турум эрежелерин, мамилелерди өздөштүрүү процессине багытталган студенттер үчүн элдик маданияттын гендердик эталондоруна негизделген эркектиктин/аялдыктын гендердик-ролдук функциясын чагылдырган иш-аракеттер чөйрөсүн түзүү деген үчүнчү педагогикалык шартты тариздөөгө негиз болду.

Изилдөөнүн натыйжалары ЖОЖдордо кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятынын калыптанышынын төмөнкү, ортоңку, жогорку деңгээлдерин бөлүп көрсөтүүгө мүмкүнчүлүк берди.

ЖОЖдордо кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү процесси табиятка шайкештик, репрезентативдүүлүк, регионалдык-этникалык диалог, маданиятка шайкештик, дисциплиналар аралык мамиле, салттык баалуулуктардын идеал жараткыч касиетине таянуу, реалдуулук сыяктуу ж. б. педагогикалык принциптерди жетекчиликке алууну талап кылат. Изилдөөнүн алкагындагы студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү процессинин түрдүү аспектилерин конкреттештирүү үчүн баштапкы жоболор, көрсөтмөлөр катары алардын ар биринин өзүнө таандык мүнөздөмөсү аныкталды. *Табиятка шайкештик принциби* студенттер тобун

кыздар менен жигиттер катары биологиялык түзүлүшүн курактык өзгөчөлүктөрүнө денелик жана рухий ролдук маданий функцияларына өз алдынча айырмалуу мамиле жасоону талап этет. *Репрезентативдүүлүк* (француз тилинен *representatif* – аныктоочу, мүнөздүү) студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүгө багытталган билим жана тажрыйбалардын улуттук өзүн-өзү андоо рефлексиясы аркылуу электен өткөн нукура улуттук мүнөзгө ээ баалуулуктардын негизинде курулушун шарттайт. *Регионалдык-этникалык диалог* бир мезгилдеги ар түрдүү элдердин гендердик-ролдук маданиятынын өз ара байланышын салыштыруу аркылуу таанууга багыттайт. *Маданиятка шайкештик* билимге караганда маданиятын элементтерин өздөштүрүүгө басым жасайт. Бул принцип студентти сөздүн толук маанисинде салттык гендердик баалуулуктардын ээси, сактоочусу, алып жүрүүчүсү катары калыптандырууга багыттайт. *Салттык баалуулуктардын идеал жараткыч касиетине таянуу* принциби студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү процессинин кыргыздардагы “нарктуу үй-бүлө”, “нускалуу жубайлар”, «нарктуу адам» сыяктуу идеалдуу баалуулуктарга шайкеш келишин талап этет. *Дисциплиналар аралык мамиле принциби* ЖОЖдордо кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү тарыхый педагогикалык, фольклористикалык, этнопедагогикалык, этнопсихологиялык, прикладдык билимдердин өз ара биримдигин камсыз кылуу, бир максатка багыттап концентрациялоо аркылуу ишке ашышын шарттайт. *Гендердик эгоцентризм принциби* уюштурулган иш чаралардын ЖОЖдун студентинин инсанынын ички дүйнөсүн өнүктүрүүгө салым кошуп, өзүн өзү байкоо жана интроспекциялоо ой жүгүртүү жөндөмүн өнүктүрүүгө багытталышын талап этет. Биз тарабынан негизделген моделдин негизги натыйжасы – студенттер тарабынан салттык маданияттагы аял менен эркектин типтүү ролдук функцияларынын өздөштүрүлүшү жана гендердик-ролдук маданият тууралуу түшүнүктөрүнүн, жүрүм-турумунун өнүгүшү.

Студенттердин инсандык жана кесиптик жактан өнүктүрүүдө көп кырдуу таасир көрсөтүүчү, кеңири мүмкүнчүлүктөргө ээ жолдорунун бири – бул окуу процесси. Буга байланыштуу эксперимент өткөрүп жаткан “Дүйнөлүк тилдер жана маданият” факультетинин 550330 “Филологиялык билим берүү” багытына караштуу “Англис тили” программасынын окуу планындагы дисциплиналардын алкагында төмөнкүдөй илимий-методикалык жумуштар жүргүзүлдү:

1. Гуманитардык дисциплиналардын мазмунундагы кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүгө байланыштуу теориялар, жоболор, башкы түшүнүктөр фактылык материалдар, гендердик этномаданий баалуулуктар бөлүнүп көрсөтүлдү.

2. Муктаждыкка жараша дисциплиналардын негизги программалык натыйжаларына залал бербегендей таризде, анын ички логикасын бузбай

айрым гендердик этномаданий баалуулуктар менен байытуу иштери жүзөгө ашырылды.

3. Гуманитардык дисциплиналар жана аудиториядан сырткаркы иштер аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятына таандык рефлексивдик баалоо, жүрүм-турум компоненттерин өнүктүрүүгө багытталган ишмердүүлүгүн өнүктүрүүгө байланыштуу методдорду долбоорлоо, практикалоо.

Тажрыйбалык-эксперименталдык жумуштар алкагында “Кыргыз тили жана адабияты” сабагынын гендердик таанымдык багыттагы төмөнкүдөй мүмкүнчүлүктөрү актуалдаштырылды: айрым сөздөрдүн гендердик лексико-семантикалык маанисин талдоо (зайып, катын, жубан, ургаачы); аял менен эркектин өз ара байланыш кебинин салттык үлгүлөрүн үйрөнүү жана өзүнүн жүрүм-турумунда колдонууга көнүгүү; аял менен эркектин гендердик ролуна байланыштуу макалдарды талкуулоо; адабий чыгармалардагы аял менен эркектердин образын гендердик-ролдук аспектиден анализдөө. “Ата Мекен тарыхы” курсунда студенттер кыргыздардын гендердик-ролдук маданиятынын нарктуу үлгүсү болгон тарыхый инсандардын өмүр турмушунан белгилүү сабактарды алуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушту. ЖОЖдо окутулган “Чет тили” дисциплинасы студенттерге “гендер” термининин семантикасы, этимологиясы жана ага байланыштуу көмөкчү концепттерди өз элинин гендердик маданияты менен салыштырып үйрөнүү мүмкүнчүлүгүн жаратаарын көрсөттү. Бул сабактын алкагындагы тилдин гендердик маркировкалануусу төмөндөгү нерселерден байкалат: тилдеги гендерди түзгөн жекелик ат атоочтор, сүйлөшүүнүн же речтин кандай вариантында болбосун аны табигый жол менен алып жүрөт; өзүнүн ички формасына жараша эркекке же аялга катышы бар сөздөрдү пайдалануу (жыныстык-ролдук, статустук жана социалдык мамилелер): father, mother, daughter, son, bride, groom, king, queen; ата, эне, кыз, уул, күйөө бала, колукту, король, королева; өз курамында “гендердик компоненти” бар, референттин жынысын көрсөтүп турган бирдиктери бар сөздөрдү жана сөз айкаштарын пайдалануу (man, woman, boy, girl (sex-specific words): alderman, manservant, man-at-arms, gentlemanlike; woman's grace, womanliness, girlhood, wifely); эркек же аялга катышы бар фразеологиялык бирдиктер: Achilles' heel (ахиллестин согончогу), drunk as a lord (бут кийим ондоочудай мас), doubting Thomas (Фома ишенбес, скептик), good Joe (жакшы жигит), wise as Solomon (акылман); old wives' tales (катындардын ушагы, чоң эненин жомогу).

“Англис тилинин практикалык курсунда “Үй-бүлө” аттуу теманын алкагында “Доктор Стенфорддун үй-бүлөсү” (“The Family of Dr. Stanford”) деген теманын циклинде кыргыз үй-бүлөсүнүн структуралары менен таанышат жана теманын негизин түзгөн жаңы сөздөрдү жана фразеологизмдерди аныкташат. Мисалга алсак, чоң ата, чоң эне, апа, ата, эже, сиңди, ага, ини, жубай, күйөө жана лексикалык сөз түрмөктөрү жана фразеологиялык сөздүктөрдү үйрөнөт. Кабыл алган идеялар аркылуу студенттерге кыргыздын маданиятында борбордук идеяны тутунган Алымбек датка менен Курманжан

датканын үй-бүлө куруусундагы иш-аракеттериндеги лексикалык каражаттар, сөз тутумдар аркылуу дил баян жазуу сунушталат (Independent Practice). Жалпылап айтканда чет тилин үйрөнүү процессинде студенттер өздөштүрүлүп жаткан тилдеги элдердин гендердик жүрүм-турумунун кээ бир үлгүлөрүн; үй-бүлөдөгү жубайлык турмушка байланыштуу каада-салттарды; гендердик маанидеги фольклордук тексттердин үлгүлөрүн өздөштүрүшөт. “Философия” курсунда гендердик маданиятсыз коомдо гармония болбогондой эле, салттык баалуулуктарсыз гендердик маданият да болбойт деген тезис ар тараптуу талкуунун объектисине айланат. “Маданият” таануу курсунда маданияттын өнүгүү тенденцияларынын алкагында гендердик-ролдор менен укуктар кайрадан түрүн өзгөртө баштаганы кайраттуулук менен назиктиктин жаңы маданий репрезентациялары пайда боло баштаганына басым жасалат. *Психологиялык дисциплиналар* алкагында антропологиялык (Адлер) жана маданий-тарыхый психологиялык (Выготский) концепциялардын негизинде адамдын инсан катары калыптанышы каршы жынысындагы адамдарга карата сый, ызаат мамилесиз толук жана бакубат болбостугу тууралуу идеяларды ортого коюп талкуулоо мүмкүнчүлүгү бар экендиги тастыкталды. *«Педагогикалык теориялар, системалар жана технологиялар»* окуу дисциплинасында коомдо, билим берүү мекемелеринде гендердик-ролдук маданияттын нарктуу үлгүлөрүн өнүктүрүүдө мугалимдин кесиптик инсандык жоопкерчилиги, мектеп окуучуларын адептик, эмгектик, дене-күч, эстетикалык, укуктук жактан тарбиялоонун максатын, мазмуну, формалары, методдорун аныктоодо гендердик-ролдук факторлорду эске алуу маселесин кароого болот. Ошентип, тажрыйбалык-эксперименталдык жумуш окуу-тарбия процессинин логикасын бузбастан туруп эле анын мазмунун салттык баалуулуктар аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүгө байланыштуу билимдер менен байытуу мүмкүндүгүн көрсөттү. Окуу процессинин аталган багытта максаттуу өнүктүрүү максатында киргизилген *“Кыргыздын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү”* деген аталыштагы факультативдик курс студенттердин айкындалган моделге ылайык сапаттарын өнүктүрүү боюнча теориялык жана процессуалдык технологиялык аспекттерди интеграциялоону көзөмөл тутту.

Калыптандыруучу эксперименттин логикасына ылайык факультативдик курстун *биринчи бөлүмүндөгү* материалдар студенттердин өз элинин салттык баалуулуктарынан, элдик педагогикалык акылмандыктын үлгүлөрүнөн гендердик-ролдук сабак алуу мотивдерин өнүктүрүүгө багытталды. *Экинчи бөлүмдөгү* материалдарда кыргыздардын салттуу үйлөнүү тою балдарда/кыздарда гендердик-ролдук функцияларды калыптандыруунун таасирдүү каражаты катары салттуу кыргыз үй-бүлөсүндөгү жубайлар ортосундагы мамилелер, эркек адамдын (эр жигиттин) гендердик адептик кодекси, аял затынын аруу гендердик-ролдук жүрүм-турумунун өзгөчөлүктөрү функциялары, кыргыздардын салттуу үйлөнүү

тоюнун жана башка салттардын балдарда/кыздарда гендердик-ролдук функцияларды калыптандыруудагы орду ачылып көрсөтүлдү.

Үчүнчү бөлүм шарттуу түрдө технологиялык бөлүм деп аталып, айкындалган компоненттерге ылайык салттык баалуулуктар аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятынын рефлексивдик-эмоционалдык, жүрүм-турумдук компоненттерин калыптандыруу багытындагы репродуктивдүү жана продуктивдүү ишмердүүлүгүн уюштурууга багытталды.

Изилдөө процессинде факультативдик курс жана башка сабактардын алкагында кыргыздын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын активдүү ишмердүүлүк алкагында өнүктүрүүгө багытталган метод жана техникалар кылдат иргелип тандалып, практикаланды. Алар төмөнкүлөр: студенттердин гендердик салттык баалуулуктар тууралуу ойлорун, ишенимдерин ортого чыгарууга багытталган баарлашуу жана талкуулоо ыкмалары; маданияттардагы аналогдорду издөө (М, англис тилиндеги өз ара жыныстагылардын бири-бирине “Mrs Smith”, “Mr Smith” деген кайрылууларын кыргыз тилиндеги аналогдорун табуу) визуалдаштыруу ыкмасы (салттык гендердик маданияттын позитивдүү жана негативдүү үлгүлөрүн чагылдырган видео материалдарды презентациялоо); макалдардагы жалпы адамзаттык гендердик баалуулуктарды издөө, салыштырууга багытталган тапшырмалар; гендердик билимдерди тереңдетүү, практикада колдоно билүүгө багытталган коллективдүү жана өз алдынча тапшырмалар; моделдөө жана реконструкциялоо методу (кандайдыр бир тарыхый мезгилде ар кандай элдердин турмушунан жана каада-салттарынан алынган гендердик-ролдук кырдаалдарды моделдөө реконструкциялоо); уландар менен кыздардын ортосунда салттык баалуулуктарга негизделген гендердик-ролдук жүрүм-турум маданиятын өнүктүрүүгө багытталган драмалык, ролдук оюн технологиясы; рефлексия методу (студенттин өз позициясын калыптандырууга көмөктөшөт); студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүгө багытталган тренингдер.

Изилдөөдө аныкталган модель жана педагогикалык шарттарды жана аларды ишке киргизүүнүн процессуалдык технологиялык ыңгайлары Ош мамлекеттик университетинин дүйнөлүк тилдер жана маданият факультетинин “Филологиялык билим берүү - 550330” багытына караштуу “Англис тили” программасында өткөрүлгөн калыптандыруучу экспериментте текшерилди. Экспериментке аталган адистиктин 1-3-курсунун 98 студенти катышып, 49у контролдук, 49у эксперименталдык группага кирди. Эксперименталдык группадагы студенттердин гендердик-ролдук маданиятынын өнүгүшү деңгээлдери башка группалардан олуттуу өзгөчөлүккө ээ болгон жок. Бул старттык баштапкы деңгээлдер калыптандыруучу экспериментке коюлган моделди ишке киргизүү процессинде топтордун өнүгүү динамикасын сыпаттоо жана жыйынтыктары боюнча реалдуу бүтүм чыгарууга өбөлгө болду. Калыптандыруучу

эксперименттин кайтарымдуулугу аныкталган критерийлердин негизинде бааланды.

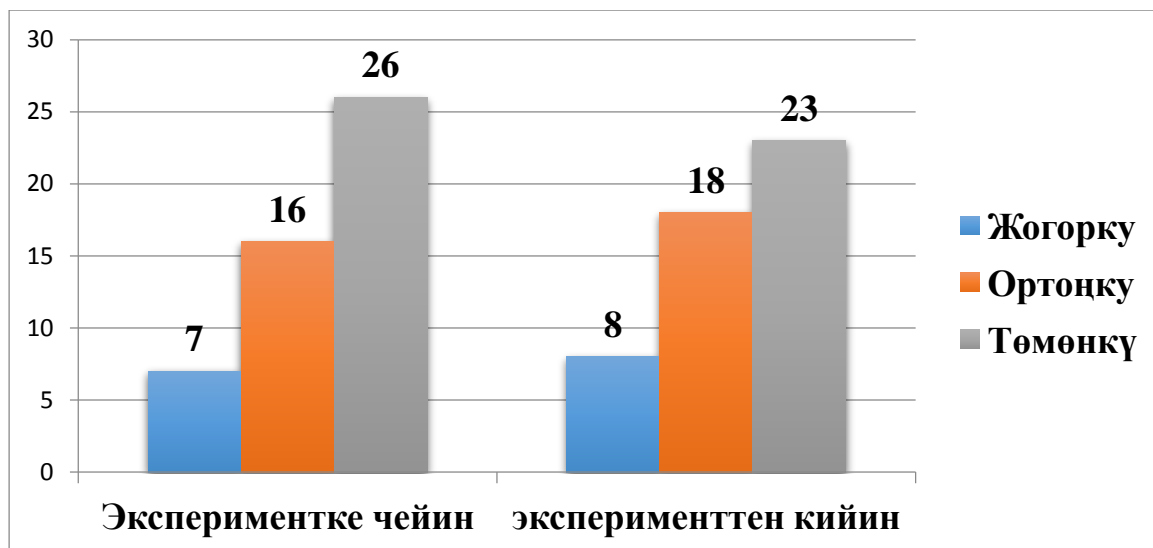
Аныктоочу (констатациялык) жана калыптандыруучу тажрыйбалык эксперименталдык иште кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу ЖОЖ студенттеринин гендердик-ролдук маданиятынын өнүгүш деңгээлдеринин сандык жыйынтыктары төмөнкү 3.1-таблицада чагылдырылды.

3.1-таблица. ЖОЖ студенттеринин гендердик-ролдук маданиятынын деңгээлдеринин көрсөткүчтөрү

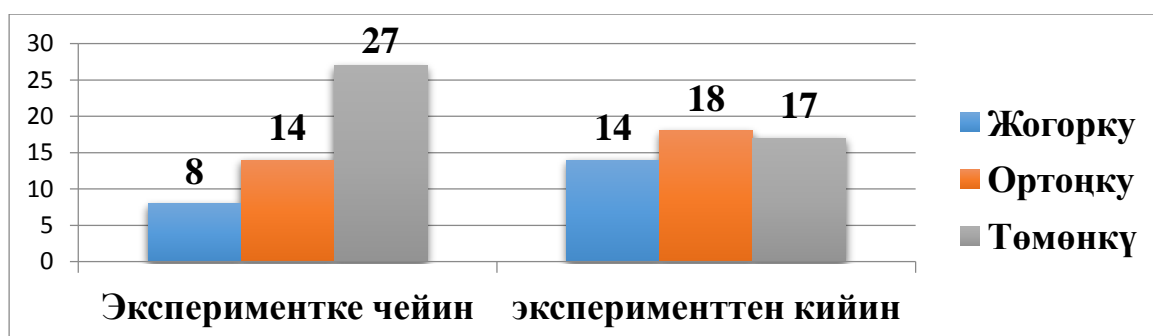
№	Өнүгүш деңгээлдери	Экспериментке чейин				Эксперименттен кийин			
		Эксперименттик топ		Текшерүүчү топ		Эксперименттик топ		Текшерүүчү топ	
		Саны	% менен	Саны	% менен	Саны	% менен	Саны	% менен
1.	Жогорку	8	16,3%	7	14,2 %	14	28,5%	8	16,3%
2.	Ортоңку	14	28,5 %	16	32,6 %	18	36,7%	18	36,7%
3.	Төмөнкү	27	55,1%	26	53%	17	34,6%	23	46,9%

Сандык көрсөткүчтөр мүнөздөп тургандай баштапкы эксперименттик этапта эксперименттик жана текшерүүчү топтогу студенттердин гендердик-ролдук маданиятынын өнүгүшүнүн деңгээлдери бирдей болуп олуттуу айырмаланбайт.

Калыптандыруучу эксперимент башталганга чейин эксперименталдык группадагы студенттердин гендердик-ролдук маданиятынын өнүгүшүнүн сандык мүнөздөмөлөрү 55,1%, ортоңку 28,5%, жогорку 16,3% тү, ал эми төмөнкү 53%, ортоңку 32,6%, жогорку 14,2%ды түздү.

3.1-сүрөт. Текшерүүчү топто кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу ЖОЖ студенттеринин гендердик-ролдук маданиятынын өнүгүшүнүн деңгээлдеринин көрсөткүчтөрү. Студенттердин таанып билүү активдүүлүгүнүн өнүгүшүнүн деңгээлдери.

3.2-сүрөт. Эксперименталдык группада Кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу ЖОЖ студенттеринин гендердик-ролдук маданиятынын өнүгүшүнүн деңгээлдеринин көрсөткүчтөрү.

Илимий жактан негизделип долбоорлонгон модель ишке киргизилген студенттердин гендердик-ролдук маданиятынын өнүгүшүнүн деңгээлдеринин текшерүүчү топто төмөнкү 46,9%, ортоңку 36,7%, жогорку 16,3% ды түздү. Ал эми эксперименталдык топто студенттердин гендердик-ролдук маданиятынын өнүгүшүнүн деңгээлинин көрсөткүчтөрү төмөнкү 34,6%, ортоңку 36,7%, жогорку 28,5% ды түздү.

Жогорудагы тажрыйбалык эксперименталдык иштин натыйжаларын сандык жана сапаттык талдоо текшерүүчү топтордо студенттердин гендердик-ролдук маданиятынын өнүгүш деңгээлинде олуттуу айырма жок экендигин, ал эми калыптандыруучу этабында эксперименталдык топтордун деңгээлдери текшерүүчү топтордун деңгээлдеринен жогору деген жыйынтык чыгарууга негиз берди.

КОРУТУНДУ

Диссертациялык изилдөө кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу ЖОЖ студенттеринин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттарын илимий-теориялык жактан негиздөөгө арналган.

Изилдөө төмөндөгүдөй милдеттерди чечүүгө мүмкүнчүлүк берди:

1. Изилдөөнүн алкагында илимий-педагогикалык адабияттардын негизинде студенттердин гендердик-ролдук маданиятынын негизин түзгөн түрдүү концепциялар менен бирге «салттык баалуулуктар», «гендердик-ролдук маданият» «гендердик норма» «гендердик-ролдук социалдаштыруу», «үй-бүлөлүк турмушка даярдык» сыяктуу түшүнүктөр талдоого алынып такталды. Изилдөөбүздүн контекстинде гендердик-ролдук маданият - гендер табигый жыныстык диморфизмдин социомаданий чагылышы, аялдардын жана эркектердин билим алуудагы, кесиптик ишмердүүлүктөгү, бийликке жетишүүдөгү, сексуалдуулук, турмуштагы, үй-бүлөдөгү ролунда репродукциялык жана социалдык жүрүм-турумун жана өз ара мамилесин аныктаган, коомдо маданий жактан шартталган мүнөздөмөсү катары айкындалды.

2. Талдоого алынган этнографиялык, фольклордук жана башка маалыматтар кыргыздардын салттуу маданиятында гендердик мамилелерге негизделген “жубай”, “жуп”, “шерик”, “Эки бакыр, бир тукур” деген түшүнүктөр коомдун бакубаттыгын шарттаган баалуулук катары муундан муунга мурасталып кайра жаралып, өнүгүп олтурганын айкындоого негиз болду. Кыргыз коомунда жубайлык гендерлик мамилелердин гармониясы аял менен эркектин ролдук маданияты аркылуу камсыз болуп келгендиги тастыкталды. Алар төмөнкүдөй сыпатталган: “Үйдүн куту, акыреттик жар” ары аял затын урматтоо; жубайлардын өз ара бири-бирин толуктоосу, мээнеткечтик, эптүүлүк сындуулук, тукум улоо, ата -эне болуу, ак никеге кыянаттык кылбоо, ак нике аркылуу балалуу болуу; ата-энелик ролдук педагогикалык функция, балдарга нуска болуу; *жубайлардын бир сөздүүлүгү, ынтымак ырашкерликти бекемдөөдөгү ролу*, жубайлардын өз ара мамилесине таандык салттык эреже нормаларды бекем сактоо.

3. ЖОЖдордо кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү дегенде аталган категориядагы жаштарды аял жана эркектин элдик баалуулуктарга негизделген гендердик ролдук маданиятка тарбиялоого байланышкан процесстерди түшүнөбүз. Анын педагогикалык теория жана практикадагы модели *когнитивдик* (таанымдык), эмоционалдык рефлексивдик, жүрүм-турумдук компоненттердин өз ара биримдиги, сапаттык мүнөздөмөлөрү аларды калыптандыруунун принциптери, методдору, формалары таризинде айкындалды.

ЖОЖдордо кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү табиятка шайкештик, репрезентативдүүлүк, регионалдык-этникалык диалог,

маданиятка шайкештик, дисциплиналар аралык мамиле, салттык баалуулуктардын идеал жараткыч касиетине таянуу, реалдуулук сыяктуу принциптерди жетекчиликке алуудан жана салттык гендердик билимдерди ЖОЖдордун окуу процессине интеграциялоо, «Салттык баалуулуктар аркылуу студенттердин гендердик –ролдук маданиятын өнүктүрүү» аттуу семинар тренингди ишке киргизүү, ЖОЖдун турмушунун аудиториядан тышкары ишмердүүлүк контекстинде эркектиктин/аялдыктын гендердик-ролдук функциясын чагылдырган иш-аракеттер чөйрөсүн түзүүгө байланыштуу болоору айкындалды.

4. Эксперименттин жүрүшүндө салттык баалуулуктар аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү процессинде студенттердин гендердик салттык баалуулуктар тууралуу ойлорун, ишенимдерин ортого чыгарууга багытталган баарлашуу жана талкуулоо ыкмалары; маданияттардагы аналогдорду издөө; визуалдаштыруу ыкмасы (салттык гендердик маданияттын позитивдүү жана негативдүү үлгүлөрүн чагылдырган видео материалдарды презентациялоо); макалдардагы жалпы адамзаттык гендердик баалуулуктарды издөө, салыштырууга багытталган тапшырмалар; моделдөө жана реконструкциялоо методу гендердик билимдерди тереңдетүү, практикада колдоно билүүгө багытталган коллективдүү жана өз алдынча тапшырмалар; “Алты калпактуу ойлоо”, контент анализ, долбоор драмалаштыруу, ролдоштуруу сыяктуу жана башка ыкмалардын таасирдүү экендиги айкын болду.

Аныктоочу этаптагы көрсөткүчтөр менен калыптандыруучу этаптагы көрсөткүчтөрдү салыштырганыбызда эксперименттик группадагы студенттердин гендердик-ролдук маданиятынын өнүгүш көрсөткүчтөрүнүн жогорку деңгээли 12,2% га, орто деңгээл 8,2% га өссө, төмөнкү деңгээли 20,5% га кыскарган. Бул сапаттык жана сандык көрсөткүчтөр изилдөө процессинде негизделген педагогикалык иш чаралардын кайтарымдуулугун тастыктайт жана аларды ЖОЖдордун жалпы тажрыйбасына сунуштоо, кийирүүгө болооруна өбөлгө болот.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

1. Кыргыздын салттык баалуулуктарына негизделген гендердик-ролдук маданияттын мазмунун, негизги мүнөздөмөлөрүн билим берүү мекемелеринин кеңири чөйрөсүндө окуучу жаштарды гендердик-ролдук маданиятка тарбиялоо программаларын иштеп чыгууда колдонуу;

2. «Салттык баалуулуктар аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү» аттуу факультативдик курсту ЖОЖдордун окуу процессине расмий киргизүү;

3. ЖОЖдордо кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү боюнча изилдөөнүн алкагында сыноодон өткөн педагогикалык моделин жана шарттарын массалык практикада негиз катары колдонуу.

Аткарылган жумуш аркылуу бул багыттагы маселелер толук чечилди деп тыянак чыгарууга болбойт. Салттуу баалуулуктар аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын университеттеги аудиториядан тышкары ишмердүүлүк процессинде өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары башка изилдөөчүлөр тарабынан улантылышы мүмкүн.

Диссертациянын темасы боюнча жарыяланган эмгектердин тизмеси:

1. Koilubaeva B/K. . International Language Convergence Through Prosody Research [Текст] / Б. К. Койлубаева // У. Атаджанова, М. Атакулова, К. Зулпукаров, Б. Койлубаева, Ж. Тургунбаева// Growth Poles of the Global Economy: Emergence, Changes and Future Perspectives. – Springer, Cham. – 2019. – №73. – 803-809p. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-15160-7_81
2. Койлубаева, Б. К. Кыргызстандын ЖОЖдорундагы студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү илимий-проблема катары [Текст]/ Б. К. Койлубаева // Наука, новые технологии и инновации. 2019. – №10, - 209-213бб. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42595966>
3. Койлубаева, Б. К. Кыргыз эл ырчыларынын мурастарындагы “ жакшы эркек”, “жакшы аял” идеалдары бүгүнкү жаштарды гендердик маданиятка тарбиялоонун булагы катары [Текст] / А. Алимбеков, Р. Н. Умарова, Б. К. Койлубаева // Материалы международной научно-практической конференции. Совершенствование научно-педагогических кадров в условиях перехода на многоуровневое образование. – Бишкек, 2019. – С. 135-141.
4. Койлубаева Б. К. Гендердик билимди университеттин гуманитардык циклиндеги окуу дисциплиналарына интеграциялоонун принциптери жана ыкмалары [Текст] / Б. К. Койлубаева // ОшМУнун Жарчысы. – 2021. – №4. – 81-89-бб. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=48155766>
5. Койлубаева Б. К. Тарыхый баалуулуктар аркылуу жогорку окуу жайында окуган студенттердин гендердик-ролдук маданиятын калыптандыруу [Текст] / Б. К. Койлубаева // ОшМУнун Жарчысы. – 2021. – №4. – 168-17-бб. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=46499947>
6. Койлубаева Б. К. Болочок педагогдорго кыргыздын салттык маданиятындагы гендердик-ролдук стереотиптер жөнүндө [Текст] / Б. К. Койлубаева // Наука, новые технологии и инновации. – 2020. – №10. – 206-209бб. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=45616375>
7. Койлубаева Б. К. Гендердик-ролдук маданияттын педагогикалык көйгөйлөрүн аныктоо жана аны окуу процессинде колдонуу [Текст] / Б. К. Койлубаева // Наука, новые технологии и инновации. – 2021. – №3. – 243-247-бб. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=46306398>
8. Койлубаева Б. К., Состояние исторических исследований гендерных вопросов в Кыргызстане [Текст] / Б. К. Койлубаева, Б. К. Зупушев // Кыргыз-

Россия славян университетинин Жарчысы. – 2021. – №10. – С. 139-142.
<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=47155066>

9. Койлубаева Б. К. Салттуу кыргыз коомундагы жаштарды гендердик-ролдук маданиятка тарбиялоо тажрыйбалары [Текст] / Б. К. Койлубаева // Наука, новые технологии и инновации. – 2021. – №5. – 146-149-бб.
<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=48219838>

10. Койлубаева Б. К. Тарыхый маданий баалуулуктар аркылуу жогорку окуу жайында окуган студенттердин гендердик-ролдук маданиятын калыптандыруу [Текст] / Б. К. Койлубаева // ОшМУнун Жарчысы. – 2021. – Т. 1. – №4. – 168-176-бб. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=46499947>

11. Койлубаева Б. К. Методологические принципы и методы изучения процесса развития гендерно-ролевой культуры студентов вузов [Текст] / Б. К. Койлубаева, К. К. Белекова // Бюллетень науки и практики. – 2022. – №4. – С. 505-510. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=48400232>

12. Койлубаева Б. К. Кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү модели [Текст] / Б. К. Койлубаева // Известия вузов Кыргызстана. – 2022. – Т. 1. – №5. – 139-143-бб. <http://www.science-journal.kg/en/journal/2/archive/15568>

Койлубаева Бурулча Кожоновнанын “Кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу ЖОЖ студенттеринин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү” аттуу темадагы 13. 00. 01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык изилдөөсүнүн

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: салт, баалуулук, гендер, ролдук маданият, студенттер, өнүктүрүү, процесс, педагогикалык шарттар, метод, модель, эксперимент.

Изилдөөнүн объектиси: ЖОЖдордун студенттеринин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү процесси.

Изилдөөнүн предмети: кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу ЖОЖ студенттеринин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары.

Изилдөөнүн максаты: кыргыздардын салттык баалуулуктары аркылуу ЖОЖ студенттеринин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн моделин теориялык жактан негиздөө, натыйжалуулугун эксперимент аркылуу текшерүү жана практикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Изилдөөдө колдонулган методдор: сапаттык жана сандык изилдөө моделдери, илимий- адабияттар анализи, структуралык-семиотикалык анализ, контент анализ, документ анализи, анкета, байкоо, моделдештирүү, педагогикалык эксперимент, изилдөөнүн жыйынтыктарын математикалык-статистикалык жактан талдоо.

Алынган натыйжалардын жаңылыгы: студенттердин гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүү боюнча теориялык көз караштардын эволюциясы, түптүү түшүнүктөрү дисциплиналар аралык алкакта ачылып көрсөтүлдү; кыргыздын салттык баалуулуктарына негизделген гендердик-ролдук маданияттын мазмуну, негизги мүнөздөмөлөрү айкындалды; ЖОЖдордо студенттердин кыргыздын салттык баалуулуктарына негизделген гендердик-ролдук маданиятын өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары айкындалып алардын эффективдүүлүгү эксперимент аркылуу текшерилип практикалык сунуштар иштелип чыкты.

Пайдалануу боюнча сунуштар: ЖОЖдордо студенттердин гендердик-ролдук маданиятын кыргыздын салттык баалуулуктары аркылуу өнүктүрүүнүн мазмунун, практикалык технологиялык негиздерин өркүндөтүүдө колдонууга болот.

Колдонуу чөйрөсү: “Филологиялык билим берүү” багытына караштуу “Англис тили” программасынын окуу тарбия процесси.

РЕЗЮМЕ

диссертационного исследования Койлубаевой Бурулчи Кожоновны на соискания ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13. 00. 01 – общая педагогика, история педагогики и образования на тему: “Развитие гендерно-ролевой культуры студентов вузов через традиционные ценности кыргызов”

Ключевые слова: ценность, пол, ролевая культура, студенты, развитие, процесс, педагогические условия, метод, модель, эксперимент.

Объект исследования: процесс развития гендерно-ролевой культуры студентов вузов.

Предмет исследования: педагогические условия развития гендерно-ролевой культуры студентов вузов через традиционные ценности кыргызов.

Цель исследования: разработать модель развития гендерно-ролевой культуры студентов вузов через традиционные кыргызские ценности и проверить их эффективность через эксперимент.

Методы исследования: качественные и количественные модели исследования, анализ научно-педагогической литературы, структурно-семиотический анализ, контент-анализ, анализ документов, анкетирование, наблюдение, моделирование, педагогический эксперимент, математико-статистический анализ результатов исследования.

Полученные результаты и их новизна: выявлены основные понятия в междисциплинарном контексте эволюции теоретических взглядов на развитие полоролевой культуры студентов; уточнены содержание и основные характеристики полоролевой культуры, основанной на кыргызских традиционных ценностях; определены и экспериментально проверены эффективность педагогических условий развития гендерно-ролевой культуры

студентов на основе кыргызских традиционных ценностей в вузах, а также разработаны практические рекомендации.

Рекомендации по применению: может быть использована для совершенствования содержания и практических технологических основ развития гендерно-ролевой культуры студентов в вузах через традиционные кыргызские ценности.

Область применения: учебный процесс по программе «Английский язык» по направлению «Филологическое образование».

Dissertation research of Koilubaeva Burulcha Kozhonovna on "Development of gender-role culture of university students through the traditional values of the Kyrgyz people" presented for the degree of candidate of pedagogic sciences by the specialty of 13. 00. 01 – general pedagogy, history of pedagogy and education

ABSTRACT

Key words: value, gender, role culture, students, development, process, pedagogical conditions, method, model, experiment.

The object of research: the process of development of gender-role culture of university students.

The subject of the research: pedagogical conditions for the development of gender-role culture of university students through the traditional values of the Kyrgyz people.

The purpose of the research: to develop a model of the development of gender-role culture of university students through the traditional values of Kyrgyz people and to check their effective results through experiments.

Research methods: qualitative and quantitative models of research, analysis of scientific and pedagogical literature, structural and semiotic analysis, content analysis, analysis of documents, questioning, observation, modeling, pedagogical experiment, mathematical and statistical analysis of research results.

The obtained results and their novelty: the main concepts are revealed in the interdisciplinary context of the evolution of theoretical views on the development of the gender-role culture of students; the content and main characteristics of the gender-role culture through Kyrgyz traditional values have been clarified; the model was determined and the effectiveness of pedagogical conditions for the development of the gender-role culture of students at the universities via Kyrgyz traditional values was experimentally tested, and practical recommendations were developed.

Recommendations for use: it can be used to improve the content and practical technological foundations for the development of the gender-role culture of students at the universities through traditional Kyrgyz values.

Scope: educational process on the program "English language" in the direction of "Philological education".

